

вадиться до воєнних операцій на цьому фронті. Лишається щонайбільше п'ять тижнів війни у сьогощній сезоні. Можна сумніватися, чи Франції та Іспанії вдасться спільними зусиллями закінчити так швидко свою кампанію на західній, Тетуанській фронті. З огляду на те, що весь успіх теперішньої операції залежить від іспанських операцій у задній Альгудемасі і на відвізку Мелілі — нема великих надій на її закінчення. Місцеві умови такі, що європейське військо не в силі поспішити вперед більш як чотири-п'ять миль на день. Вся надія європейської стратегії — зажити довірям розсіяних племен, що підпомагають Абд-ель-Кріма.

Саме тому Абд-ель-Крім хоче важко набрати нових сил до нової війни або підготувати ґрунт до нових переговорів. Останні бої мусили довести його до висновку, що він бореться з нерівними силами.

Німецький справознавець з головної квартири Абд-ель-Кріма подає цифру 200.000 французького війська проти неповних 18.000 Ріфенів. Абд-ель-Крім повторяє при кожній нагоді бажання миритись, даючи згоду на формальну зверхність султана, якщо він запевнить Ріфенів територіальну незалежність. Більшада побережжя є для нього найповажнішим ударом, бо йому може забракнути зброї та амуніції. Та він заявляє, що готов боротись до останнього члена свого племені і що Франція на винищення всіх потребуватиме два роки.

Усе питання в тому, чи нинішня ситуація видається для Франції та Іспанії кориснішою до ведення переговорів, ніж раніше або в перспективі ще одного року.

Польща і СРСР.

Після відвідин Чічеріна у Варшаві.

Голос польської преси.

Подивившись вчора жмінку витягів з польських газет, які зустріли приїзд Чічеріна до Варшави чи то з телячим захопленням, чи з дискретним, але правдивим здоволенням, наведемо нині кілька більше критичних поглядів на вартість вишуканої

чемності наркома заграничних справ Рад Союзу та медом текучих слів міністра польської держави.

Сюди належить передусім краківський "Час", який ніколи не любив понадавати в екстремі. Холодною кров'ю ставиться він і до візиту Чічеріна.

Приїзд п. Чічеріна не є нічим новим, як лише заантонуванням з радянського боку, що Рад Союзу готов шукати з нами мирного модусу vivendi. Ожже поміняються усі ті, які оцінюють його, як вступ до "проєкту", чи польсько-радянського "союзу" і висловлюють з того приводу чи то захоплення чи обурення. Нема ніяких дахак, щоб візиту п. Чічеріна так інтерпретувати.

Ніщо не є більше бажане у політиці, як застосування й холодна кров. В іма тих двох цінних, але таких рідких у Польщі прикмет слів стардита, що палкою помілкою є надати відповідним наголосом для загражданськ слова на то велике значіння. "Час" з 30. IX. вступив ст. п. н. "Глосса до візиту п. Чічеріна".

Ще більш критично глядять на цю справу пепесівський "Робітник", який всеж таки, не хочаючи мабуть вносити у гармонійний хор пепсів дисонансу надто різким виступом, просить спершу посла Войкова вибачення, за свій "шоденний критичизм і тверезість", з якими хоче глянути "правді в очі". "Робітник" не погоджується головню з декламаціями про значіння польсько-радянського порозуміння для світового мира.

Мусимо завжди пам'ятати, що підставою радянської політики не є змагання до загального мира, але навпаки, до ударення мира, збиваючого для будуччини світового комунізму (підкреслення автора — пр. Ред.) Відношення Москва до Женевського протоколу свідчить про це найясравіше. І в нинішній ситуації Росія не спростовується щодо своєю кардинальному принципові, лише намагається відпарувати англійську небезпеку при допомозі маневрів, будим то мирових, які проте криють у собі понажну воєнну небезпеку. Колиб радянські пляни вдалися у тій чи иній формі, то радянський уряд виграв би подвійно: завадз би удам Англії і ще погіршив би вигляд на мир в Європі. Ожже не треба ніяк обманювати себе, наче би рад. уряд у своїй боротьбі з Англією хотів і жіг створити якийсь новий уклад політичних сил, паритуючий краще європейський мир, ніж нпр. ренський пакт, або парализуючий небезпеку того акту для Польщі. А предіей частина польської опінії (головню ендєки) саме добачує в польсько-радянським союзі відтрукти на німечку небезпеку, укриту в пакті. Такий союз не лише криє — як сказаво — зародки війни, але — що гірше! — а разі

вибуху польсько-німечкої війни Союти під першою хвилію стануть по стороні Німеччини проти Польщі.

Але "Робітник", радячи не думати даліше ніж про чисто торговельний договір з СРСР, не догворює, які політичні висновки має робити Польща. За те говорить це без об'являків "Глос Народу".

І так, як дипломатичною грою з боку Росії є її шийний поведінка, так само грою є зближення Англії до Польщі через жертвування її фінансової допомоги, Англії, готуючись до оборони перед Росією, яка конспіративно шораз сильніше атакує її в Азії, та одночасно хоча по амозі заперити світові мир, необхідний їй з огляду на її торгівлю і на потреби важкої її внутрішньої господарської ситуації. Хоча зробити це через трактат за безпеки на заході Європи та хоче втягнути й Німеччину в орбіту своєї діяльності проти Росії. На Польщі Англії не думає будувати цієї своєї акції: вона вважає Німеччину чинником сильнішим і успішнішим. Відсіля, бажання робити Німечку коннесі на рахунок Польщі. Але Англії не бажав, щоб Польща зблизилась до Росії: Польща повинна теж наїтись в обсягу англ. табору, есентуально як підпорядкована Німеччині. Поміч дана есент. Польщі шажувала би шийшню російську гру, поміч не дається лаом.

І "Глос Народу", пригадує чи господарську скруту Польщі та можливість отримання підтримки Англії, радить маніфестаціями приязни з большевиками

не відкидати так легко тих грошей, які Англія хоче нам (Польщі — пр. Ред.) поачити.

Та найбільш радикально пооти польсько-радянського "союзу" виступає виленське консервативне "Слово". Це про нього думав "Час", кажучи про голоси обурення з приводу приїзду Чічеріна. І дійсно "Слово" є обурене на опортунізм польської загражданної політики, на її коротковорість та безпринципність, яка взагалі допустила до того, щоб Чічеріна міг віхати до Варшави.

В епосі генуєнської конференції Європа обманювала себе щодо Росії, а ми Польки перестерігали Англію й перестерігали Францію. Нїя Англія мобілізує світ проти того баніта Серед народів, а ми, Польща, не здаючи собі справу з большевицькою небезпекою, з великанської політичної сили держави союти, знімолюємося з європейської солідарності, та хочемо вести з большевиєм неєговори.

І автор тої воєнищної статті пророкує, що русофільська орієнтація в Польщі моглаб вікні довести до того, що

Польща стала би фільмкою большевїт польською республікою рад, з національною індивідуальністю заточеною на бір советизму, без скідних земель, без можности розвитку.

І хоча вище наведені голоси критичизму нечисленних польських газет потопають у морі безкритичного захоплення загалу польської преси, а подразнений тон виленського "Слова" є уникатом — всеж таки ці голоси вказують на можливість недалекої нової "переворітної" істеричної польської громадянської думки.

Ліцитація?

Добра монотура для випродажі.

Ми вже інформували наших читачів про те, що Англії бажать ні більше ні менше а викупити акції Польського Банку. З тої нагоди ми й висловили вже свою думку. Та проти волі приходиться до тої справи вертати з иншої нагоди. Орган німецьких аграрів "Дейтше Тагесцейсунг" приніс вістку, що в найближньому часі прибудуть до Польщі голандські фінансісти для переговорів у справі купні польського сільного монополію. Та сама газета інформує, що група англійських фінансістів вибирається теж до Польщі в справі купівлі польського тютюнового монополію.

Недавно інформували ми про те, що велика американська спілка капіталістів викупила у Польщі сірниковий монополію за ціну 5-тиміліонової позички в доларах. Нафтовий монополію вже давно не в польських руках. Телефони, як відомо, має у Польщі шведська спілка. Залізниця на якихсь дуже неясних, та бушіто корисних для Польщі умовах мають взяти в посідання Англії. Вже нині можна конкретно говорити про випродаж усіх польських державних монополій закордонним капіталістам.

Про такі справи як закупно переважно англійськими капіталістичними спілками лісів і дерева вже й казати не приходиться, бо це не належить до державного монополію.

Зважаючи усе повище, не можна дивуватись, що Англії за ціну якоїнебудь допомоги для Польщі вимагають курателі над її господар-

Микола ГОЛУБЕЦЬ.

ЛАВРІВ.

(Замість комуникату).

Дванадцять кілометрів на південний захід від Старого Самбора, три чверти години колової дороги від залізничної станції Спас-Тершів, над невеличкою річкою Лїниною, посеред лісів і ярів бойківського Плігря, лежить невеличке село і монастир — Лаврів.

Село невеличке, зложене з кількадесяти родин-патшадків поселеної тут перед війками монастирської служби, замінне хіба своїм безпросвітним убожеством, з якого ратує його постільня праця в монастирських добрах тоді, коли сусідні села приміряють на вісяному хлібі. Зате лаврівський монастир Василя давно уже звернув на себе увагу і може нині похвалитися доволі обемистою літературою, в якій говориться про його старі традиції, архітектуру та вивінування монастирських забудовань. Тепер прийшли на чергу монументальні фрески лаврівської церкви, які, можна ідітяться запевняти цій василіянській обителі трівале місце в історії мистецької культури Галицької України, а саму місцевість підіймуть до рівня найзамітніших на нашій території.

Вперше, мабуть, виринув Лаврів в історично-літературному полі з квітлю, коли у видаваному Л. Зеліньським "Lwowianin" з 1842 р. (VI. зшиток) появилася літографія лаврівської церкви і монастирських забудовань з доволі фасцинуючим описом; "Monastier XX. Bazylianów

w Ławrowie fundacyi Ławra (!) i Lwa księżat Rusko-Halicickich r. 1292".

Ілюстрація виконана з аматорської примітивності, грішнть до високої міри романтичною фантазією свого часу, всеж таки звернула увагу ширших кругів на місцевість, якої монастир сягав своїми традиціями в часи мітичного "Лавра" і майже легендарного князя Льва, якому довелося покласти основи під стільки василіянських монастирів і випустити зі своєї канцелярії стільки ерекційних грамот, які врешті виявилися дуже примітивними... фальсифікатами.

Кільканайть років згодом (1859 р.) появилася в львівських "Rozmowa" перша зі статей про Лаврів з під пера скромного малайра, але невтомного галицького чічерона — Федіціана Лобеского.

Він то перший опублікував і закріпив в друкованому слові легенду про первопочин лаврівської обителі, яка за малими коректурами удержалася до нині.

Після зібраних Лобеским відомостей, первопочини лаврівського монастиря губляться в сумерках ледви не доісторичних. Коли архівні василіянські джерела (передані тоді за реверсом, перемиський капітул) сягають в XI—XII. віки, то поширена в той час місцева традиція, пересовує дату оснування монастиря в IX. а навіть VIII. вік по Христі, коли то над річкою Лїниною почали шукати спасення монахи-отшельники, що жили в печерах-одиночках. Щойно мітичний "Лавр", батько (!) короля Данила а лід князя Льва, мав зорганізувати цих отшельників і покласти основи під

монастир, названий від свого імені "Лавровом", якому князь Лев, грамотою, виданою 1292. р. в Перемишлі, мав надати розлогі добра і права...

Лобеский не дає віри тоді поширеним припущенням, що назва монастиря утворилася зі слова "лавра", але ідучи стежками тогочасної історико-археологічної романтики, вдоволяється вірою в "князя Лавра".

Інтереснішою одначе від історичної частини статі Лобеского, повиннаби бути її частина описово-інвентаризаційна, в якій перш за все, на основі автопсії (?) закріпле-но тогочасні поняття про форми архітектури лаврівської церкви, які до речі кажучи, дуже слабо нагадують сучасний вигляд церкви, який посвятали згодом свою обширну студію дослідники Мокловські і Соколовські.

Архітектуру лаврівської церкви, називає Лобеский, тогочасним звичаєм, без застережень візантійською. Построєна на хрещатому плані, якого центр утворює виступаюча на зовні ротунда (!) від якої розходяться на чотирі сторони світа прямокутні прибудови рамен, плянового хреста. Над центральною ротундою підіймається велика копула, копулами завершені й прямокутні рамена хреста. Мури помітної товщини, вигляд їх тяжкий, двері незвичайно маленькі і западі так, що до церкви входить ся сходами в низ. Опис Лобеского згідний із згадуваною уже ілюстрацією "Lwowianin-a", за те зовсім не відповідає ані нинішньому розподіленню й елеваций церкви, ані її зображенню, яке збереглося на монастирському портреті князя Льва, мальо-

ваному в 1798 р. Л. Долинським. Угадується свого рода загадка чи непорозуміння, яке слід розяснити. Списуючи внутрішню обстановку церкви, Лобеский доволі поверховно згадує про іконостас, але й опіо іконостаса не погоджується з виглядом цього пам'ятника, який стоїть на своїй місці від перших десятиліть XIX. віку. Певну поверховність й ріжкі неточности зауважуємо і в решті статі Лобеского так, що на основі того можемо сміло припустити, що Лобеский не був у Лаврові, опис церкви подав на основі фантастичної ілюстрації "Lwowianin-a" а решту скомпілював з надісланого собі, доволі туманного матеріалу, якогось принагідного очевидця.

Тому вартість першого жерельного опису й історії Лаврівського монастиря й церкви мусимо признати щойно обемистій статті-студії В. ПЛОШАНСЬКОГО, поміщеній в "Науковом-у Сборник-у" Гал. Рус. Матні з 1866 року.

В. Плоданийський, автор цілого циклу монографій видітих місцевостей Галицької України, перебув у Лаврові довший час, протягом якого переглянув увесь монастирський архів, та мав змогу як слід приглянутися й описати як саму церкву, так і її вивінування.

У нього вже нема мови про "ротунду" а опис церкви погоджується з сучасним станом майже вповні. Він теж висловував з архівних жерел цінний ряд звісток і дат, які у великій мірі розвівають туман легенди сповнаючої первопочини Лаврова.

Инж. Юліян Павликовський.

В обороні рідної землі.

„Люде, в руках яких є земля народу, —
стають палями домі народу“.
Осип Суніський.

І. Український трудовий народ нахо-
диться в останній стадії боротьби за
споконвічну свою спадщину — землю
свої національної території.

Демократизація землеволодіння після Великої
Війни.

Велика війна покинута під знаком вели-
кого клича про Права Нації, що правда в ми-
рових трактатах побідників безцеремонно знех-
тованого, притиснула до того, що після неї
прийшло до признання прав трудовому наро-
дові, як державно творчому елементові. В добі
Права Нації реалізуються кличі віддання націо-
нальної території, це є землі, в руки місцевих
трудоу людей, в першій мірі трудового се-
лянства. Політично перестроєна Європа нама-
гається примістити своє господарське життя до
післявоєнних умов державного ладу, сильно
адемократизованого, валить останки феодалізму,
який зберігся в аграрних устроях поодиноких
держав. Аграрні реформи переводжені в Європі,
зносять або обмежують велику земельну влас-
ність, вводять у життя демократизацію землі.

І непорозуміння та безплідна політикоманія!
Мозок нації мусить працювати на те, щоб
забезпечити потреби народу тими
силами, які глибоко вкорінені в його
серці можуть кермувати його
вчинками* (В. Вільсон: „Нова свобода“ —
Мюнхен, 1914).

Земля у серці нашого народу зай-
має якраз ту глибоко вкорінену си-
лу, яка зорганізована належимо —
мусить нашої нації принести око-
ничну перемогу, бо: „Великі людські маси у бо-
ротьбі своїй за життя буття є причиною усіх по-
дій. Вони є динамічною силою, яка підноситься
понад рівень суспільства. Кожда нація — є так
велика і тільки так велика, як сума її загалу“, —
говорять словами „Заклику до освободження
благородних сил народу“ Водрова Вільсона.

Земельна справа мусить запрягти до реаль-
ної праці всі верстви нашої суспільності.

Повищі думки тиснуть самі, коли зупи-
нюються хочби на аграрній питанню Галичини.

Знесення панщини і увласнення селян тракту-
вало наше громадянство як милу несподіванку.
Навіть у конституційній ері не найшло воно ані
потреби ані охоти взяти в оборону селянські
маси, безприкладно порабовані вже при самім
увласненні. Поконституційні свободи, коли по-
минути здоровий просвітанський рух, зужито
на безкровну і безплідну боротьбу в обрядових
і азбучних справах, не проводячи в життя —
станових організацій селянства. Безприкладний
рабунек нашого селянства при викупі і регу-
ляції сервітутів, регуляція ґрунтового податку,
незаслужений дар поміщикам у формі викупу
права пропінанції не найшли в нашім громадян-
стві у слушний час належних знайців справи
і оборонців селянства а під кінець XIX сто-
ліття — видала наша земля новоєристів... По-
літичний провід нації в поконституційній добі
не зміг оборонити селянства, а під кінець XIX
століття — станув на хитку платформу єднання
з тими, які послідовно в обороні своїх мате-
ріальних інтересів нищили наше село.

Хронічна голодіжка нашого села і масові
ліцтатії селянських господарств під 80-ті роки
минулого століття зродили в нас відрух нації.
Почалась організація на полі господарських,
наш господарські установи перетривали війну.
По нашій національній катастрофі 1921 року —
буйним дівом розвилася наша кооперація.
Однак і сьогодні кермуючі верстви нашої
суспільності не доцінюють належимо і не під-
пирають повнотою своїх сил основ господар-
ського відродження нації... Крім цього почина-
ємо знова встригати в обрядовщину. Цедібат най-
шов в ширших кругах нашої суспільності чи не за-
богато ревних поборників. Євангельські пастори
находять чи не забагато прихильників, активних
діячів...

Надіється належить, що оборона рідної
землі рушить сумління суспільності і в ряди
оборонців землі — стануть рямя-обрама всі
її верстви, „бо пора це велика є“.

Аграрне питання Західно-Українських
земель під Польщею.

Галичина, Холмщина, Волинь, Підляшє
і Полісся становлять сьогодні частину території
Польщі. На 27 мільонів населення Польщі —
Українців є около 8 мільонів.

Історичні, природні та економічні пра-
ва українського народу на землю укра-
їнської національної території.

Земельний устрій нашої Батьківщини в добі
її державного життя.

Земельний устрій Галицького Князівства
опирався на приватну власність. Плодюча зем-
ля нашої Батьківщини, яку літописці називали

країною „молоком і медом текучою“, була вла-
дністю українських бояр і свобідних селян хлі-
боробів.

Галицька Волость не знала в добі свого
державного життя панщини-кріпацтва. Велика
земельна власність бояр покористувалася при
веденню сільського господарства робочою си-
лою воєнних бранців, а по часті винятих зріп
права т. зв. ізгоїв, по часті селян. Український
селянин лиш винятково приневолений був давати
свою працю чужому господарству, якщо зата-
нув позичку, а не міг її сплатити. Тоді то згідно
з обов'язуючим правом, як невилатний довж-
ник, мусів позичку відробити. Відроблюючи се-
диче, невилатні довжники, звалися зкупками.

Однак з правила селянство було свобідне,
користувалося землею на основі необмеженого
права власності і самостійно завідувало своїми
громадськими справами, обов'язане було лише
платити податок на користь свого володаря.

Рідна наша земля служила тоді вповні
українському народові його володареві і його
суспільним верствам, на пожиток держави та
їх власний.

А) Доба польської займанщини під Казимира
Великого до першого поділу Польщі (1240—1772).

Родючі західні українські землі приймали
в першу чергу сусідів з пісних глинок і ялових
пісків корінної Польщі. По виправі на Льв 1240
спливає українська земля майже на про-
тязі одного покоління кровю її споконвічного
ліди, українського народу, яку точить жадіб-
ний сусід зі Заходу. Галицька княжа земля ізо-
мована падає остаточно в 1366 році в польське
яро і остає у ньому аж до першого поділу
Польщі в 1772 р.

1. Зруйнування земельної власності бояр.

З роком 1366 почалась праця „єднання“
галицько-української землі з Польщею.

Українці і Поляки відрізнялися підковито
державною і соціальною структурою своїх на-
ціональних організацій. Демократична українська
країна прийшла під панування аристократичної
Польщі. Підвалинами господарки української
держави, попри різництво, була головна жива
торговля зі світом, а Польща спиралася майже
виключно на доходи з різної продукції. При-
тім оборонна сила польської держави сплетена
була кріпко з земельною власністю її шляхти.

Польські королі, затверджуючи за поль-
ською державою українську займанщину, усіма
зусиллями змагали до того, щоб на україн-
ській землі оселити польську шляхту, різнозна-
чик до польської збройної сили. Непокірливих
українських бояр насильно проганяли королі
з їх родових дібр, а загарбані таким чином
українські землі прилучували до польських ко-
ронних дібр¹⁾ щоб їх описати розділити між
своїх прислужників — польську шляхту, або про-
сто роздаровували українську земельну власність
між польську шляхту, яка збройними найдами
викидала українську шляхту з її ділчих дібр.

Королівські дотачі були дуже щедрі.
Польські королі роздаровували між польську
шляхту не тільки поодинокі загарбані села, але
й цілі області, і творили в такий спосіб поль-
ських вельмож — „короленик“. — Так напри-
клад Андрій Потоцький одержав на основі кон-
ституції з 1598 (фол. 690) 1607 (фол. 831)
і 1609 (фол. 897): Нове місто, Підгайці, Зба-
раж, Камінь подільський, Станіславів, Ти-
раж, Єзупіль, Снятин, Немирів, Кристи-
сьменишів. „Езупіль, Снятин, Немирів, Кристи-
сьменишів, Сокаль“. — Обдарований вже сам по-
старався усунути дотеперішних правних ділчих,
яких добра одержав від короля.

В поділанні дібр української шляхти вто-
дила польська шляхта і з допомогою Татар.
Українську шляхту, що остала по наїзді в жи-
вих, вивозили Татари в ясир²⁾, очищуючи ось
так терен для польської шляхти.

¹⁾ Кромер: Том XX, стор. 380 (рік 1420). — Дар-
гос: Том XI, стор. 494 (рік 1436).

²⁾ Т. Вейнаровський: Війна Польщі на європей-
ській розвіді Українсько-Руської війни 1910. — Прогнози кон-
гресу „Die Polen in Ost und West“ — Штета-
Бермо 1916.

³⁾ Дугос: Том XII, стор. 343 і 706.

на Великій Україні, хоч і там в останньому часі
йдуть поважні спроби колонізації Херсонщини
жидівськими та італійськими колоністами. Аграр-
ний закон на Кубані дає виправді першенство
на землю корінному населенню Кубані, однак
лишає можливість колонізації Кубанщини. На
Закарпатській Україні досі не введено в життя
автономії і унеможливлено законодавчому тіло-
ві Закарпатської України автономічно вирішити
земельне питання. На Буковині, не вважаючи на
виразні постанови королівського земельного
секрету про поділ землі між різними населен-
нями, до якої належить вивласнений ма-
сток, переводиться так звану „аритметичну
аграрну“ реформу, (то є простий розподіл ве-
ликих маєтків, без комасовання селянських го-
сподарств і меліорацій) не тільки між місцеве
населення.

В обороні рідної землі — мусять стати
всі верстви української нації! Селянські маси
; добуванню своїх прав на землю мусять одер-
жати передуманий провід, який повів би селян-
ські маси до перемоги.

Боротьба за землю українсько-
го трудового народу знаходиться
в останній стадії. Не сучасні „ми-
рові трактати“ можуть знищити
українську націю, а програна нею
земельна справа.

Грозу положення нації — мусить зясувати
собі наша суспільність. Мусять устати сваки

Підбальорювана безкарністю злочинів, по-
повнюваних на українській шляхті, польська
шляхта згодом стала вважати, що одиничні
екзекуції на українській шляхті за повільно
ведуть до ціли рабування української землі.

Історія починає нотувати масові екзекуції.
В Литовській хроніці¹⁾ читаємо, що польська
шляхта, запросивши українську на на візд до
Перемишля, вимодувала її та загарбала її землі.

Безприкладне переслідування української
шляхти через Польщу доводить до того, що
велика земельна власність українських бояр
аже з початком XVII. віку перестає існувати.
Вона знаходиться або в руках наїзника, або
елементу, який покинув свою народність і цер-
кву, спольщився і облатинився, щоб рату-
вати своє життя і свою землю.

З початком XVII. віку, віку золотого свобо-
ди, а власливо відбувалося анархія в Польщі,
останні 16 родів українських вельмож, між ними
українські княжі роди Чорторійських, Сангуш-
ків, Вишневецьких, Четвертинських, Пузинів
і Любецьких вирікаються своєї народності
і церкви, яку шанувати присягнув останній
Піст, переходять в польський національний та-
бор і збогачують його своїми культурними і ма-
теріяльними надбаннями.

За ними йдуть останки середньої україн-
ської шляхти, а українська земля колишніх бояр
стає вповні власністю і осідком польської шляхти,
отже укріпленням збройної польської сили на
українських землях.

Про силу вивласнюючого розмаху поль-
ських королів і шляхти у відношенні до земельної
власності українських бояр можемо набрати
деякого погляду, якщо пригадаємо собі, що вже
на початку XVI. віку площа польських корон-
них дібр на українських землях виносилася 440
квадратних миль²⁾. Добра ці згодом ставали
гніздом польських вельмож і шляхти, які на
завис повинні воєнну службу на оборону Поль-
ської Річипосполитої і наживалися українським
добром, плывучим з рільної господарки.

Оставши в живих українську шляхту, що
не відірвалася свого народу і віри зіпхнули
від господарських і соціальних оглядом до
рівня селянського стану.

Про відносини в добі розгорілої акції ви-
власнювання української шляхти пише літописець
Дідух: „Захланність польської шляхти зросла
до того ступня, що коли одержала від королів
даровизни на міста і села на Русі, виганяла
давних власників і ділчів, які з нужди попада-
ли в розпуку, переходили для Татар, яких
опісля спроваджували до руйнування земель,
з яких їх (колишніх ділчів) прогнано“³⁾.

Історик Олександр Яблоновський пише про
руйнування української шляхти ось як: З такої
численної колись в Червоній-Русі і усіх україн-
ських землях верстви бояр остали в кінці XVI.
віку залишки сліди. Клас ця розкололася і роз-
тилилася на дві протиліжні сторони: одна частина
увійшла ідасливо в ради посідаючої шляхти,
яка користувалася вповні польським правом,
(„щасливі“ — це ті, що виреклися свого на-
роду і віри, спольщилися і облатинилися),
друга частина скотилася до стану простої, зам-
кової прислуги“⁴⁾.

2. Вивласнення і закріпощення українських земельних в добі власного державного життя селян.

Винищення і спольщення українських селян-
ських мас переходили сили завоюницької
польської держави. Всеж таки, щоби селянство,
цей головний народний пені підчинити службі
в хосен польської держави і шляхти пішла
Польща шляхом закріпощення.

Коли на Заході феодальні відносини ство-
рили тип хлібороба-чиншівника, обов'язаного
до данини в хосен земельного пана (Grundherr),
то Польща, яка в історичних своїх границях
мала переважно чужонаціональний, завоюваний
елемент, сотворила тип хлібороба-панщинника,
невласного зі землі, зданого на ласку і не-
власку фільварочного пана (Gutsheerrn), тип хлопа,
обов'язаного до примусових робіт на шляхець-
кому лані.

Ріжниця між західно-європейським земле-
володінням і такимже на сході була дуже велика.
На заході дохід земельних панів становився рента
(чинш), яку оплачував хліп-чиншівник. У власнім
інтересі старався тому земельний пан, щоби
хліп-чиншівник сидів на великій шматі землі,
щоби міг його добре загосподарювати, бо тоді
міг певніше сплачувати ренту.

В Польщі скоро розвинулося велике пан-
ське фільварочне господарство. Хлопські грунти,
використовувані за чиншею, загарбують пани
до власного фільварку. Польськими земельними
панами не залежить на дохіді з чиншу, а на
доході з власного фільварку. Так отже інтереси
селянства і земельних панів позбігаються в про-
тивні сторони. Фільварок падає в власнім ла-
ряді потребує робочий сил, які мусять достави-
ти закріпощені хліп-панщинники. Його власний
інтерес мало обходить земельного пана. Зе-
мельний пан спіхав хлопа до ролі робочого
скота на панському фільварку.

Українське колись свободне селянство по-
пало згодом у закріпощення в хосен польського
дідича. Робочу силу українського селянства за-
пряжено вповні в хосен Польщі.

Закріпощення селян спіралось з початку
на простій самоволі дідичів, але скоро найшло
воно й правне обґрунтування в конституційних
польських шляхетських сойму. Заобмеженням
свобідного перенесення селян з місця на місце,
затвердженням і ослабленням конституціями з ро-
ків 1496, 1504 і 1514, пішло наложення приму-
сових панщинних робіт на користь дідича
(1520—1530), а далі позбавлення селянства усіх
людських прав (конституція з року 1543). Від
того часу став український селянин — людина
на рівні з інвентарем виключною власністю зе-
мельного пана, робочим (інвентарем його роз-
логих ланів, втративши рівночасно свою зе-
мельну власність на користь дідича⁵⁾.

Польський історик Лелевель пише про за-
кріпощення селян польськими земельними влас-
никами ось що: „Упривілежена меншість, яка не
вдоволена тим, що загарбала майже уся зе-
млю на свою виключну власність, присвоє собі
ще пильність і витривалість та заощаджений
добуток і загарбує собі право рішати про смерть
і життя населення, відбирає йому право особи-
стої свободи“⁶⁾.

Вже в XVII. віці, при познім розвитку так
зв. фільварочного господарства в Польщі, не
стрічаємо на нашій землі свободних селянських
господарств, за винятком нечислених козацьких
слобід.

Працею вільного колись українського се-
лянина управляли під саист нагайок двірські
лани, а збір із них мандрував через Дніп на
Захід, хоч сама Польща часто голодувала.

Керванцією українського селянства добу-
вав польський земельний власник засоби на гу-
ляще життя, бо скріпляти культуру загаль-
земельних панів не спромігся. До розборів Польщі
панувала серед польських земельних панів ві-
дома саська засада, яка приспорювала слави
лиш польській кухні і пивниці, а не духовому
рухові серед загальнопольських земельних панів.

Український селянин-раб, крім данини у ви-
ді своєї робочої сили, обов'язаний був ще й до
данини в натурі і мусів землею, колись своєю,
ділитися з колоністами спроваджуваними зі
Шльєска, корінної Польщі та Молдавії⁷⁾.

Розглядаючи положення закріпощених се-
лян у Польщі, чужинці, як Італієць Pacichelli
і Француз Beauplan⁸⁾ майже однозвучно висло-
вилися, що Польща є раєм для шляхти, пеклом
для селян.

Фанатичний ворог українського народу поль-
ський проповідник Євут Пйотр Скарга вірно
схарактеризував положення селян в Польщі.
„На цій землі не знайти такої держави, в якій
як селянським населенням обходиться би так,
як у Польщі. Земельний пан і восхода рабує
не тільки весь заробіток селянина, але доба-
ють його, коли і як їм це подобається, і за те
не чуєть навіть одного злого слова“⁹⁾.

Тип свободного українського хлібороба, чи
то великого земельного власника-боярина, чи
малого-селянина пропадає на українській зе-
млі, яка попала вже в XVI. згл. XVII. віці під
польську пладу безвідкично на весь час побу-
вання українських земель під Польщею. Сво-
бідну українську земельну власність репрезен-
тують нечисленні козацькі оселі-слободи, але
й ті на протязі XVIII. віку попадають у під-
данство.

Доба злуки Галичини з Австрією аж до її розпаду (1772—1918).

Коли сааволя польської шляхти допрова-
дила Польщу до упадку і коли при першому
її розборі давні червоноруські землі прилучено
до Австрії в 1772, то майже вся земля, за вини-
ком нечислених дібр гр. кат. вярхії, — находи-
лася вже в руках польської шляхти. На неї пра-
цював вивласнений і закріпощений український
„хлоп“.

¹⁾ Czerwona Rus'. B. XVIII. Źródła str. 134.

²⁾ Lelwel: Dzieje Litwy i Rusi, стр. 499 і 491.

³⁾ Ernest Breiter: Studja nad wielkim XIV. стр. 102

⁴⁾ 104. Перші колоністи зішли на українську землю за
князя Ольгерда зана 1322.

⁵⁾ W. Łaskowski: Prawo i Lewem: I. стр. 331.

⁶⁾ Gollay: стр. 24.

1. Рабування землі українських селян колискою власності (1767—1848).

Гуманні реформи Марії Терези (1775) і ши-
роко закріплене законодавство Йосифа II. що
змірили до злагіднення долі закріпощеного на-
селення, не могли через самолюбство і націо-
нальну нетерпимість польських земельних панів
(сухоїм паністи проєкти „на zniżczenie Rusi“)
принести пільги українському хліборобові. Його
панщинні обов'язки не тільки не зменшували-
ся, але навпаки збільшувалися, а забезпече-
ний надвірним декретом з 2. квітня 1767 русті-
кальний земельний фонд, що має становити
матеріяльну основу удержання підданого селян-
ського стану, став предметом рабування панів
на користь доміняльного, то є двірського або
табулярного землеволодіння. На основі аґада-
ного декрету всі землі, які в день 1. листопада
1766 находилися в посіданню селян, мали тво-
рити ненарушаний запас, на яким мало сидіти
селянство. Тих земель не можна було прилучу-
вати до доміняльного запасу земель.

Про той декрет читаємо в праці д-р Йо-
сифа Бузка ось що: „Належить підчеркнути
що надвірний декрет з 2. квітня 1767 в Гали-
чині не був проголошений, всеж таки був ту
строго зберіганий і до 1848 становив основу
забезпечення хліпської посілості. Збільшення
доміняльної (великої) власності на основі усу-
вання селян з їх посілості було по році 1786
виключене“¹⁾.

Поминаючи невідність твердження д-р Йо-
сифа Бузка з дійсністю дотично непроголошення
аґаданого декрету в Галичині, можемо на осно-
ві найновіших праць одного з визначних наших
дослідників впливу Польщі на економічний роз-
виток України ствердити, що загарбування се-
лянської землі доміняльними великими поль-
ськими власниками під владою Австрії йшло
нестримно до 1848 р.

Вправді не можливо було правною де-
рогою збільшити велику власність, але за те
великі власники були в спромозі жорстоким
трактуванням підданого хлопа допровадити його
до того, що він кидав свої рідні ниви і з же-
брачим костюмом мандрував у світ за очі. По-
лишені селянські землі, як так звані пустки,
влучували земельні пани до своїх фільварків
і управляли їх на свою користь. Не хотіваючи
їх це нічого більше як лишень ряд знущань над
колишнім власником хлопом. А це знов опісля
спричинювало своєвільне піднесення панщинних
повинностей, оставших у громаді хлопів, які
своєю працею і працею свого інвентаря мусіли
управляти загарбані „паном“ пустки.

В роках 1767—1834 зайнятиння польських
земельних панів зі селянського земельного фон-
ду Східньої Галичини виносилася вже 772.137 мор-
гів а до управ позерх 1 мільона моргів²⁾.

Крім збогачення наслідком загарбання се-
лянської землі багатілися земельні власники
ще й її продукцією на протязі літ, а правдою
до 1848 давало безплатно українське селянство,
у формі своєвільно піднесених панщинних по-
винностей.

Сільське населення приневолене було го-
сподарювати на щораз то меншому просторі
землі. Коли взяти на увагу правильний приріст
населення, то стане ясно, чому припадаючий на
голову земельний простір зі здвоєною шкорою
меншав. Хлоп мав стільки землі, що з неї міг
залежав скупо прожити свою родину. Вже
з початком XIX. віку аграрний устрій і причини
роздроблення землі був дуже некорисний. Про-
візоричний катастроф з 1819 року виказує вже
61 проц. неповних господарств (т. є господарств,
не маючих умови для економічної самостійно-
сти задля недостаточної площі), а тім 19.5 проц.
господарств менше двох моргів землі. Процен-
тове обчислення відноситься до загалу русті-
кальної (селянської) посілості. Оконечний ка-
тастер з років 1847—1859 виказує вже 71 проц.
часткових господарств, а серед них 27.2 проц.
менше дво-моргових рустікальних (селянських)
посілостей.

Під пам'ятні літа весни народів 1910 загало
сільського населення в Галичині було позба-
влено можливості прожити з праці власних ру-
ків жив власної землі. Сільський люд становив
справдішній робочий інвентар, зданий несамо-
до на голод в час передвілку.

2. Відношення великої земельної власності до селянської під уласненієм селян (1818—1912 р.)

Серед невідрадних економічних відносин
сільського люду послідувало в 1848 році його
увласнення. Воно дало селянству необхідне
право особистої свободи, свободу обороту
землею і вибору заняття, але не дало йому ма-
теріяльних основ для розвитку.

Увласнення галицького хлопа, без впо-
реднього скасування його землі, без сущіа-

¹⁾ Вид. Нарбут у Вильні, 1846 стр. 47.

²⁾ W. Łaskowski: Prawo i Lewem. Tom I. Str. 192.

³⁾ Długosz: tom XII, стр. 273, рп 1443.

⁴⁾ A. Jabłonowski: Źródła dziejowe: XVIII. część II,
стр. 124.

⁵⁾ Dr. Josef Buzek: Administracja gospodarska pro-
wadzona w 1813, стр. 88.

⁶⁾ Vöder Versuch einer Darstellung des Oflats, Ma-
narche in den österreichischen Galizien — Wien 1828 (statistical
survey of the Kingdom of Galicia and Lodomeria) — Dr. Karl v. Hiltner
Österreich statistische Übersicht des kaiserlichen Galizien.

ного освідомлення його, без насадження промислу, якийби приймав до себе надмір робочих сил села, створило новий тип гальота: особисто свободного, але економічно поневоленого раба, віддаючого через нужду за марний гріш свою працю дворові.

а) Вкуп і управління сервітутів (1853—1895).

Невідрадне, економічне положення у власного сільського люду погіршило безприкладно своєрідне переведення вкупу і управління лісових, пасовищових, і інших сервітутів у Східній Галичині.

Продовжуючи систематично ведене убожіння сільського населення, великі земельні власники найшли до цього ще окрему нагоду при сервітутівій акції, веденій при виконуванні п.с. патенту з дня 5. липня 1853 р., про вкупно-вгл. управління лісових, пасовищових і інших сервітутів.

В добі підданства природним поширенням посіданої селянством площі були селянські сервітутути на панських лісах і пасовищах. Сервітутути ці були доповненням скупих селянських земельних наділів. На їх основі селяне мали забезпечене будівельне, опалове і оплітне дерево, та пасовища для своєї худоби.

Признаючи, що сервітутути припинюють на землях, обтяжених ними, господарку, не можна не підкреснути, що вони становили права сільського населення на чужих річах і як такі повинні були бути належито і рівновартно викуплені.

Щож сталося у Галичині? — Використовуючи прихильні для дворів постанови патенту, зуміли двори переперти, що сервітутівій комісії ві оголошених 30.733 сервітутівих справ відкинули зовсім 11.105, то є поверх 36 проц.

Селянські сервітутути на двірських лісах і пасовищах по часті викуплено грішми (квотою: 1.238.742 фл.), по часті т. зв. еквівалентами (відступленням 94.050 га ліса і 67.018 га ріллі і пасовища).

До 30. червня 1890. признано у Східній Галичині у формі еквівалентів (відшкодувань) 54.955 га ліса і 29.102 га інших культур, у Західній Галичині 38.209 га ліса і 37.303 га інших культур. В цій Галичині віддала велика земельна власність селянству у формі еквівалентів 93.164 га ліса (1) (з того припадає на Сх. Галичину 58.99 прц., на Західну 41.01 прц. та 66.405 га пасовища, сіножатей і ріллі (з того припадає на Сх. Галичину 43.87 прц., на Західну 56.13 прц.)

Переглядаючи рух катастральних культур табулярної (великої) власності у Східній Галичині в роках 1852—1889 (отже майже до часу, тро який вгорі згадується), бачимо, що табулярна — велика власність стралила в тому часі 146.639 га ліса. (2) З того одержала селянська власність титулом еквівалентів 54.955 га, титулом купна 8.580 га — разом 63.535 га. Щож сталося в надвишкою втрати табулярних лісів? Вона виноситься 83.156 га. Її нахидимо в прирості двірської ріллі. Приріст цей виноситься в 1852—1889 роках 87.374 га, коштом головно лісів. Табулярні (великі) власники рубали ліси, зрубив заорювали, бо патент з 5. липня 1853 р. давав їм спрмогу в разі неіснування обтяженого сервітутутом ліса без вкупу грішми, чи еквіваленту, позбутися тягару в користь селян.

Крім вкупу управління до 1890 року сервітутути на 942.518 га ліса і 2.354 га пасовища, головню в гірських околицях.

Щоб уявити собі якслід покривдження селян при вкупі сервітутів, подасмо, що за лісові сервітутути (право врубів нажиткове і опалове дерево) припало українському селянинові Східної Галичини в пересічн по 255 м. кв. за лісової площі, коли після Ст. Калера само за-спокоююче мінімум на голову виноситься при правильній господарці 3.500 м. кв. (3) при прирості поверх 3 м. кв. дерева на га. За пасовищові сервітутути одержав український селянин як "еквівалент" таку малу площу пасовища, що на 1 морг еквіваленту припадало 72 штуки селянської худоби.

Вкуп сервітутів за гріші випав для селян з рівною кривдою. Цілі громади за право зрубу або за пасовищово одержали буквально "крейшарові річні ренти". (1)

Наслідком таких практик спавперизували великі земельні власники наших селян до краю, знівечили основи успішної годівлі худоби через відібрання пасовища, а — скупивши — виключно у своїх руках власність лісів — піднесли ціни дерева так високо, що річний дохід двірських лісів, який в році 1845 виносив кругло 6 мільонів австр. гульденів, зріс вже в році 1870 на 17 мільонів 700 тисяч австр. гульденів. Із цієї поверх 11 мільйонів ренти львину пайку платило селянство, закуповуючи будівельне й опалове дерево у двірських лісах.

Про розв'язку сервітутівій справи в Галичині висловлюється польський економіст і політик д-р Станіслав Гломбінський ось як: „Вкуп сервітутів, які забезпечували селянам право па-

сти на двірських пасовищах, право врубів на двірських лісах, право збирання лісових ягід та право водопою і риболовлі на ставях, вплинуло дуже некорисно на господарське і суспільне положення громад, які не мали власних лісів і пасовищ. Тому в багатьох околицях Галичини удержалося до нині не зважаючи на відшкодування громад у грошах чи еквівалентах, живе почуття дізнаної кривди, бо ніякий еквівалент не в силі заступити рівновартно втрату пасовища. (2)

Лісові еквіваленти, в подавляючій більшості були в точці погляду лісового господарства недостаточні і в короткому часі підпали знищенню.

Пасовищаж — при нестачі охорони громадського добра (1) з боку шляхетського союму виродилися скоро в толоки.

Додати мусимо, що цісарський патент з 5. липня 1853 про вкуп зглядно управління сервітутів ставив великих власників, яких добра обтяжені були сервітутами в користь селян, в упривілене положення супроти управнених селян. Він справді давав можливість великій земельній власності перехитрити селянську. І сталося це й у інших коронних краях колишньої австрійської імперії. Але всеж таки Краєві Союми цих коронних Країв около 1902 зарядили ревізію сервітутівих справ і багато заподіяної селянам кривди злагіднили (2) а шляхетський Галицький Союм мовчав.

Справа парцеляції і кольтонізації Східної Галичини від 1852—1912.

По знесенню панщини мусіла табулярна (велика) власність послугуватися платним робітником. Невміло ведені господарства великої власності стали хилитися до руїни. Через неможливість ратування себе стали вони продавати двірські лани. Почалася парцеляція — головне жерело корення великої земельної власності у Східній Галичині попри згадувані вже виділювання еквівалентів.

Корення табулярної власності у Східній Галичині на протязі 1852—1912 унагляднюють слідуячі цифри:

Велика власність в роках.	Площа в га.	Проц. загалу землі.
1852—1866	2,461,263	44,4 проц.
1889	2,328,287	42,1 "
1902	2,229,469	40,3 "
1912	2,089,853	37,8 "

Шляхом парцеляції втратила велика земельна власність у Східній Галичині в часі 1852—1912 р. 275.681 га.

Голодні на землю українські селянські господарства кинулися шляхом купна поширювати свої недостаточні рідинні вартости.

Заходи українських діячів біля сотворення українського парцеляційного банку, який допоміг би селянству добути його прадідну землю шляхом купівлі, розбилися об неприхильне становище Кола польського у Відні. Акція парцеляції концентрувалася в польських банкових інститутах (Bank krajowy — Львів, Bank parcellacyjny — Львів, Bank Ziemi — Львів і Ланцут і ин.) Колиж австрійське правительство в 1917 році згодилося дати Українцям концесію на „Український Банк“, який між иншим був би управлений до парцеляції, зуміли польські діячі і сумної слави Міністерство для Галичини, що було все в польських руках, спричинити постанову в статуті цього банку, що тільки 20 проц. його основного капіталу це є 600.000 австр. К. вільно ужити на акцію парцеляції.

До розпаду Австрії не мали Галицькі Українці фінансового і технічного осередка парцеляції на більшу скалю.

Тож не диво, що українське населення змогло з 276.000 га. розпарцельованої землі закупити лишень около 38.000 га (2) і то головню завдяки самопомочі в кооперативах і завдяки жертвенному трудові одиниць як Пралат Тит Войнаровський, д-р Євген Олесницький, д-р Степан Федяк, о. Фоліс і инші.

Решту 238.000 га вужили польські парцеляційні банки на кольтонізування нашої Батьківщини Мазурами.

Головно наслідком кольтонізації Східної Галичини наплило в межі нашої землі в роках 1880—1910. 318.589 душ Поляків, витискаючи з рідного краю, позбавлене землі українське селянство. Зате в роках 1890—1910 опускає Східну Галичину 337.941 Українців. (3)

III. Боротьба за землю між Українцями і Поляками.

Коротко перейшли ми усі етапи польської політики (вивласнювання українського народу у Східній Галичині, від її підбиття Польщею 1340 до Великої Війни.

Витискання українського автохтонного елементу з його прадідної землі зродило криваву боротьбу між наїзником і туземцем.

Поневолення Червоної Руси тривало а ма-

лими перервами від 1340—1366 року отже около 26 літ.

Бояге кидалися до самооборони проти Поляків і часто накликували Татар на поміч проти зайданої польської шляхти, як на опонішас літописець Длугош, (1) Він теж пише, що польські наїзники безпощадно викордовували побитих українських бояр. (2) Безпечка особа і майна не існувала в Польщі. Про відносини в XVII. віні пише Вл. Ломіньський: „Мордовано прилюдно і скрито, вдома, в часі подорожування, на базарах і соймах, товариських сходинах і бенкетах, а навіть на судах.“ (3)

Щоби захиститися перед насильством Поляків відігали шляхта і селяне на Східну Україну і зорганізувалися там уже в XV. віці в лицарський чин у „Запорожську Січ“, яка брала покривдження в оборону і провадила довголітні війни з Польщею, наприклад під отаманом Косінським (1591) опісля 1625, 1637/3 і від 1645 під гетьманом Хмельницьким. Запорожські козаки підпиляли рівнож хлопські війни проти Польщі (1731, 1750 і 1768).

Боротьба українського народу проти польських земельних панів тривала й під австрійським правлінням. Д-р И. Бузек характеризує отсю боротьбу ось як: „Невдоволення хлопів виявлялося на зверх у формі мордів і страйків, здушення яких було одиноко можливе при помочі військової сили“. А дальше: „При цім приневоленій був Найвищий трибунал у Відні вже в 1822 році сконстатувати, що надзвичайне розповсюдження хлопських заворушень і хлопських прилюдних насильств у Галичині належить взагалі приписати насильствам земельних панів і їх повновласників“ (1).

Кривдачий селян вкуп сервітутів допровадив до кривавих сутичок між дворами і селями і потягнув за собою безчисленні кримінальні процеси.

Недопущення українського хлібороба до купна землі при парцеляції дворів і виїсаювання його робочої сили на двірських ланах за марну плату, допровадило до страйкових рухів сільських півпролетарів вже в 1897 році, які то рухи осягнули найвищу силу в роках 1902 і 1903 (2).

Вже в часі світової війни забажали великі власники впрятти селян до примусових робіт на своїх ланах, пояснюючи своєрідно постанови цісарського розпорядку з дня 4. VIII. 1914 про жнива і управу землі, 3 тої причини вибухли аграрні заворушення в багатьох повітах Східної Галичини і хоч австр. міністерство рішнитва сконстатувало протизаконне постуловання дворів, (3) то кримінальні процеси проти опірних селян тягнуться до 1920 р.

Пригляньмося цифрам останньої переписи з 30-го вересня 1921 року.

Через нестачу дат про землеволодіння в поодиноких громадах української національної території і поодиноких повітах, звязаних в адміністративні одиниці повітів, з повітами, які належать до етнографічної Польщі, можемо освітлити положення українського селянства і голод на землю тільки на неповній українській етнографічній території, обнимуючій територію п'яти повітів. а са

на: Поліського, Волинського, Львівського, Станіславського і Тернопільського.

Подібні дані, про селянське і поміщицьке землеволодіння, містимо в двох статистичних таблицях, а саме: I. Мала земельна власність

II. Велика земельна власність (приватна і публічна). Обид-

ві таблиці вказують стан на 30. вересня 1921 р.

Таблиця I. Мала земельна власність на рік 1921. — (Голод землі.)

Частина Зах. України	Площа в тис. га	У % загальної площі	Число господарств в тисячах					Голод землі (число господарств до 5 га площі)	Господарств понад 5 га	Запас поміщицької землі
			Загальне	Вище 2 га	від 2—5 га	від 5—20 га	вище 20 га			
В. Поліське	2,139.8	50.6%	142.0	20.4	47.3	66.1	8.2	67.700	74.300	915.21
В. Волинське	1,906.4	65.9%	226.7	32.2	85.5	103.2	5.8	117.700	109.000	412.910
В. Львівське	1,858.4	68.8%	393.9	206.7	140.3	43.6	3.1	347.200	46.700	310.320
В. Станіслав.	1,155.3	62.9%	236.9	159.9	57.3	17.6	2.1	217.200	19.700	149.370
В. Тернопіль.	1,081.6	66.6%	251.5	138.9	78.2	31.6	2.5	217.400	34.100	338.830
Разом	8,231.3		1,251.0	558.1	409.1	262.1	21.7	967.200	283.800	2,126.640

Таблиця II. Велика земельна власність на рік 1921. — (Запас землі)

Частина Зах. України	Площа в 1000 га	У % загальної площі	Приватна власність				Публічна власність в 1000 га				
			Число маєтків	Площа в 1000 га	% лісу	Приблизний запас безлісної площі в 1000 га	Загальний обсяг	Державна	Церква	% лісу	Приблизний запас безлісної площі в 1000 га
В. Поліське	2,088.0	49.4	856	1,658.0	44.8	915.21	430.0	422.0	8.0	61.1	167.27
В. Волинське	1,033.0	34.1	852	753.4	45.1	412.91	279.6	268.3	11.3	74.5	71.29
В. Львівське	844.2	31.2	948	751.4	58.7	310.32	92.8	41.0	51.8	63.4	33.96
В. Станіслав.	681.5	37.1	426	340.3	56.4	149.37	341.2	292.5	48.7	89.5	36.83
В. Тернопіль.	542.4	34.4	590	493.0	33.3	338.83	49.4	14.2	35.2	39.1	30.08
Разом	5,189.1		3,672	3,996.1		2,126.64	1,193.0	1,038.0	155.0		338.43

Як бачимо, селянська земельна власність на Західній Україні обіймає 8,231,300 га. і становить паростат праці 1,251,000 селянських господарств від найменших халушничих до великих селянських господарств площею вище 50 га. Поділяючи більшість селянських господарств становлять халушничі, карловаті і мало-земельні селянські господарства до 5 га. площі, яких начислюємо на Західній Україні разом 667,200. Всі ці господарства не становлять з точки погляду економії повних рілних вартатів. Всі вони є голодні на землю і всі для свого економічного усамотійнення мусили б одержати при парцеляції поміщицьких маєтків додаткові земельні наділи. При наших міркуваннях уважасмо економічно несамотійними селянські господарства до 5 га. площі, хоч знаємо, що від рілничної полоси і від способу господарювання залежить класифікація господарств на самотійні і несамотійні. На Поліссю, на пісках Волині чи Ростоцька, на верходністроєних болотах чи карпатських верховинах 5 га. господарств не можна вважати самотійними. Господарсько-самотійною одиницею з точки погляду економії селянських господарств уважати мусимо таке господарство, площа якого може дати при утримуванні одної пари робучих звірят вправі і удержання для селянської родини на цілий рік. Такі господарства на Західній Україні належать до рідкості. Останочі при меланічній поділлі, прийнятій нами, а саме уважаючи тільки до 5-гектарових селянських господарств економічно несамотійними, вимагаючими розширення власного рілного вартату поміщицькою землею, бачимо, що на Західній Україні такі господарства становлять около 80 відсотків. Крім цих, так званих господарств рілничний пролстарт самої Галичини числять около 30,000 родин. По неповнім навіть відрахунку виходить, що в році 1921 поперх і мільон безземельного і малоземельного українського сільського населення, для алагоднення гострої аграрної кризи села, мусить одержати нові або додаткові земельні наділи з запасу землі Західно-Українських поміщиків.

Польська статистика вважає великою земельною власністю господарства понад 50 га. площі. Велика земельна власність скупчена в руках приватних землеволодільців, деожає і церкви. Велика власність на Західній Україні обіймає 5,189,100 га. З того привадає на приватну велику власність 2,990,700 га. Площа ця розпадається на 3,672 поміщицьких маєтків. Безлісна пло-

ща поміщицьких маєтків виносить 2,127,640 га. Отся безлісна площа творить запас землі, на основі якого може бути переведена поправа рілничних вартатів селянства.

Публічна велика власність Західної України обіймає 1,193,000 га. З неї припадає на власність держави 1,038,000 га, на власність церкви всіх віроісповідань 155,000 га. Безлісна площа публічної великої власності зачинається в числі 338,430 га.

Найвищі межі приватного землеволодіння досі не усталені. Коли би пійти слідами соймової ухвали з 20. липня 1925 р., яка признавала лічичам від 60 до 180 га. безлісної площі, то можна би з огляду на рідкість промислових осередків на нашій території прийняти до нашого обрахунку пересіч поміщицького землеволодіння на 150 га. безлісної площі. Тоді за поміщиками Західної України остало би з 2,126,640 га. безлісної площі, около 551,000 га., а запас землі приватної великої земельної власності, пригожий до переведення аграрних наділів селянства, виносив би около 1,600,000 га. безлісної площі. Зі запасу цього належало би усунути ще сади, дороги і неужитки, винівати більшою площею, чим аталаних впрі 150 га. поміщицькі господарства з високою культурою (промислово-рілничні, годівельні, нашіничі і т. н.). Скупний запас приватної великовласницької землі, пригожий для заспокоєння голоду землі селянства, мусить отже зменшитися. Підрахунку зменшення годі сьогодні перевести в інакший спосіб, як розгляненням безлісної площі публічної великої власності приналежної державі і церкві. Згаданих вже нами 338,430 га. публічної великовласницької безлісної площі буде ужито в першій мірі на вивінування рілничних шкіл, досвідкових інститутів і вивінування церкви, так, що з неї максимально може полишитися около 100,000 га. пригожих для вивінування селянству. Отсей резервовий запас публічної безлісної площі має аріановажити нам теж нарочно хибну статистику колонізацій Східної Галичини подану Головним Статистичним Урядом в офіціальних публікаціях.

З тих-то причин залишасмося при запасі землі, означеній цифрою 1,600,000 га. Проти цього скупого запасу землі поміщицьких маєтків Західної України стоїть найменше 1 мільон родин сільського пролстарту і лівроістарту, голодного на землю. Статистичний пересічний наділ може винести около півтора

гектара на родину. Наділ такий не може повняти успішно аграрного питання українського села. На Західній Україні близько 5 мільонів душ населення прагне землі, а західно-український земельний запас може лише несповна одну третину місцевого селянського трудового люду заспокоїти землею. Найбільше загострене селянське питання в Галичині, в якій поперх 800,000 господарств є економічно несамотійних.

Голодові землі українського села мусить бути надані організованій масі. Українське організоване селянство мусить одержати землю. Ми бачимо, що на Західній Україні нема ні одного місця на колоніста з поза її меж. Насильно переводжана колонізація має наші безземельне і малоземельне селянство на дно нужди.

Економічне положення нашого селянства, попри його історичні і природні права на землю, дає йому також економічне право на землю, бо аграрний переломлений країні аграрна реформа мусить числитися з потребами місцевого населення.

На українській національній території Польщі потрібне є пересунення натиру рілничного півроістарту з галицького села на схід (Волинь, Полісся) про що згадує в своїй творі „Політика аграрна“ проф. Здіслав Людкевич.

Перед розгляненням отсей справи слід нам пригадати польському народові — його становили до „обрусительної“ аграрної реформи, плянованої першою російською Державною Думою. В імені Петроградського „Коло польського“ в першій Державній Думі п. Ян Стецький — нинішній варшавський сенатор — виступав проти московських посатів на національну польську територію, зложив ось яку принципальну заяву: „Справу аграрної реформи на польській землі зостає „Коло польське“ для автономічного союму Королівства, який то сойм одиноким про неї може і повинен рішати“. Сьогодні — той самий п. Ян Стецький, як аграрний референт варшавського сойму конституанти і член сенатської аграрної комісії, виступав вправі проти аграрної реформи в обороні поміщиків, але забуває про голошені ним засади, засади польського народу, якими боронив свої рідної землі.

Загати статичний похід пруської колонізаційної комісії дав притоку Полякам на всіх перехрестях Європи лати слівозв над недолею польської національної території, насильно Пруськами колонізованої. Генрик Сенкевич, в імені польського народу, віднісся до культурного світу і думки визначних учених і громадських діячів Заходу-Європи з протестом проти методів пруських колонізаторів і видав його у вірші: „Прусія й Польща“ (Париж 1909). Визнавав не, поширене в Європі, мало дескредитувати Прусію в очах культурного світу.

Міністерство рілничства відродженої Польщі видало як першу зі своїх публікацій, збірку документів про пруську колонізацію, під заголомком: „Колонізаційні заміри Прусь“ — (Варшави 1919), подіючи в ній і форми боротьби польського населення з пруським колоністом, боротьби безоглядної, бо слушно думали Поляки згідно з оліцією італійського професора Еггоре Ломбардо, що „прусський колонізаційний закон — це надужиття форми права, зааля організації насильства“. Це закон — але не право“.

ПОЛІТИЧНІ НОВИНИ.

Америка відкинула фр. пропозицію.

Французські пропозиції в справі управління довгів, през. Куміж відкинула. Каїро, щоб не розбилися переговори, пропонує провізоричний договір на кілька літ зі зобов'язанням платити річно 10 міль. зол.

"Фігаро" підкреслює великодушність Франції, яка згодилася на сплату довгу по ам. обчисленням. У відповідь на це — пише "Фігаро" — нам пропонується яромо нервою. Без якоїбудь побічної думки або калькуляції відповімо: Ні!

Нім.-рад. договір.

Уряд Німеччини згодився на підписання нім.-радянського торг. договору. Тисячіша нім. делегація вертає негайно до Москви для остаточної полагоди договору. Треба сподіватися, що договір буде підписаний.

Італ.-рад. договір.

Шефа італ. місії в Москві Маніоні покликали до Риму, щоб з'ясувати цілі подорожі Чічеріна до Варшави й Берліна. Рад.-Італ. взаємини мають набрати форми договору.

Чічерін у Німеччині.

Мін. Штресман конферував 2. Х. кілька годин із Чічеріном. Дальша конференція 3. Х. Правдоподібно стрітеться Чічерін з югослав. послом у Берліні й обговорюватиме справу наваження югосл.-рад. взаємини. З місяця лікування обсервуватиме Чічерін перебіг переговорів у Льокарно.

Бірна.

Львів, 3. жовтня 1925.

Гроші.

Втора тенденція знизилася. Курс дол. впав на 10 до 14 точок. Обороти середні. Амер. дол. 605 — 607, канад. дол. 560 — 565, чеськ. кр. 01750 — 01765, швейц. франк 017250 — 017265, франк. франк 02700 — 2623 швейц. фр. 110 — 112, англ. фунт 2820 — 2850.

3 судової салі.

Сензаційна розправа на тлі великоміського багна.

Роман Філасевич, убийця Ст. Корнеллі перед судом.

Сейкий день розправ.

Сензаційні ревелюції свідків і прокуратора.

Читання актів, які зрештою для вислідів розправи не мають значіння, перебивав переслухання свідка Людвіка Пайонка, платинного ресторана Мусяловича. Свідок твердить рішуче, що дня 20. січня (на яку годину перед убивством Корнеллі) був у ресторані не тільки пок. Корнеллі, а й Філасевич, але разом з ними ще й якась жінка з великою кількістю грошей. Ці подробиці свідок добре пам'ятає, бо про це говорилось у ресторані, негайно після того, як убивство стало відоме. І саме свідок згадував на поліції. Накази вишли по три горілки за кожну Філасевича, заплатив Корнеллі. Запитуваний ще раз передсідником та обома свідками — свідок підтримує ці свої знання. Пам'ятає, що обвинувачений заперечує їм: Філасевич, каже, що він був у ресторані лише з Корнелем, без жадної жінки та що рахунок платив він, а не Корнеллі. Свідок Антін Редька, кельнер з рест. Мусяловича, твердить теж, що Корнеллі Філасевич були в товаристві якоїсь третьої особи, однак вже не пригадує собі чи це була жінка чи муштина.

Прокуратор Сивуляк оголошує несподівані ревелюції до справи пок. Стефануса, товариша пок. Корнеллі, вбитого невідомою особою у Львові в грудні мин. року. А саме, онові оголосив до прокуратури д-р Дверницький, заступник родича Корнеллі, і розказав таке: кілька днів тому були на розправі присутні два д-р Гулдес і його товариш Ва. Пікозімський. Цей останній висловив здивування, чому акт обвинувачення не згадує, що критичного дня разом з двома молодцями була в ресторані Мусяловича п-на Л. Бона була тоді свідком цікавої розмови обвинуваченого з Корнелем. Корнеллі

твердив, що Філасевич убивав Стефануса й дивувався, чому Філасевич не згодився на поліції. Філасевич сказав на те, що має виклади свідки: Корнеллі загрозила тоді доносом на поліцію проти Філасевича. Д-р Гулдес, збентежений таким приватними інформаціями, дав дні надумуватися, чи зробити з них вжиток, аж коли, через д-ра Якевича повідомив про це д-ра Дверницького. Переслухавши негайно д-р Гулдес і п. Пікозімський не заперечили факту розмови, з тою лише різницею, що Пікозімський відкидав, наче би назвав імя п-ни Л. Тому, що поліція показала кілька власних того самого приватних, досвід ще не відшукано п-ни Л. Прокуратор зазначає, що рахує з актами справи пок. студ. Стефануса. З тих актів виходить, що 26. грудня мин. року Стефанус прийшов ввечір до свого дому при вул. Осолінських ч. 10 в товаристві якоїсь густо завуальованої жінки. Ця жінка ночувала в нього; коли вийшла — невідомо.

Рано в 8 год. знайдено в ліжку теплого ще трупа Стефануса з перестріленою груддю. Друга куля торчала у стелі. Тіло було під шпиром коврового, революційного лежача зверху. Позичка тіла викликала сумніви. Справа залишилася досі неясною. Прокуратура ставить тепер неясний відомості розправу, тому, що Філасевич стає тепер під підозрінням другого убивства. Можливо, що Філасевич, вбив тому Корнеллі, що той знав про його перший злочин.

Після контраверсій між оборонцем д-ром Перацим і заст. пошк. стороною д-ром Дверницьким, трибунал рішив переслухати спершу д-ра Гулдеса і Пікозімського. Д-р Перацик звернув увагу, що п-ну Л. згадується в актах розправи, як приятельку переслуханої вже кабаретової артистки п-ни Яніни К. Вола живе імовірно в готелі "Асторія".

Таким робом сензаційний процес несподівано приймає зворот, який запутає ще більше таємничий вузол.

Ще про Матвіясевичину.

Перемишль, 29. вересня 1925.

І знов перед окружним судом в Перемишлі розігрався один з епізодів недавньої напівки на молоді української гімназії в Перемишлі та на український студентський Інститут, яких обидва було закрито навісний родний роду, що послужили описи притокою до всяких репресій з боку поліційних органів та з боку шкільної Кураторії у Львові. Впливом тих репресій було між іншим зачеплення з 1. червня ц. р. VII і VIII, клас української гімназії в Перемишлі та обмеження фреквенції питомців в Інституті і піддання Інституту під найсуровіший догляд директора гімназії, а то й за "неблагонадійності" Інституту.

Одним з моментів, що послужили були до цієї напівки, було також побиття бл. п. директора Софрона Матвіяса у вечір 28. травня 1924 р.

Тогож вечора відбувся, улажений учнями української ділової семінарії концерт в честь Шевченка. Коли пок. дир. Матвіяс вертав з цього концерту, то його біля брами власного дому обкидали камінням. Зробили це якісь молоді люди, які з місяця повтікали. Своє підозріння звернув був пок. дир. Матвіяс без всякої до цього підстави на учнів української гімназії і то передусім на тих, що мешкали в українському Інституті, а радше, що були в близьких зносинах з Інститутом. Ведено ріжні поліційні докозання. Дир. Матвіяс уперто твердив, що винуватцями були гімназійні ученики, які по атентаті втікли до Інституту.

Підозріння впало між іншими на Івана Б. і Романа К. абсолютів української гімназії в Перемишлі. В часі поліційних докозень агносував бл. п. дир. Матвіяс в одному з них атентатника, а другого знову агносував свідок Августин, який в критичній хвилині випадково гуку переходив і пізнав одного з утікаючих.

Дня 23. вересня ц. р. відбулася перед трибуналом окружного суду в Перемишлі розправа проти названих Івана Б. та Романа К., обвинувачених в злочині тяжкого

КАНГУРИ
ТАСМАНИ
РІНГСТАЙЛИ

на бажання догідні сплати

ушкодження тіла, бо лікві оракли були, що хоч зазначене бл. п. Матвіясевич ушкодження тіла було негале, однак зазначене великим камінням в такий спосіб, що з того могла піти небезпека для життя. Крім цього ствердили були, що цей напад викликав у бл. п. Матвіяса нездоровий розстрій. І знов пересувався через судову салю цілий ряд поліційних функціонерів та інших свідків.

Та розправа не була в силі виказати, щоб дійсно обвинувачені були винуватцями зазначеного нападу! Тому скінчилася увільненням обох обвинувачених. Трибуналом провів С. С. О. Паар, обвинувачених боронили д-р Володимир Загайкевич і д-р Лянда.

ОПОВІСТІ.

Репертуар "Українського Наддніпрянського Театру О. Митневича"

Бережан. Сала Сокола.
8.Х. "Гріх".
9.Х. "Казка Старого Млина".
10.Х. "Сатана".
11.Х. "Ніч під Івана Купала" (прощальна вистава).
Підгайні. Сала Сокола.
4.Х. "Шанка Аза".
5.Х. "Пан Твардовський".
6.Х. "Маруся Богуславка".
7.Х. "Вій".
11.Х. "Ніч під Івана Купала".
12.Х. "Казка Старого Млина" (прощальна вистава). 562 3-7

Український театр під дир. І. Ногутяна.

Збараж сала Сокола.
Неділя 4.Х. "ХАТА ЗА СЕЛОМ".
Поведілок 5.Х. "НАТУСЬ".
Второк 6.Х. "БАРОН КІМЕЛЬ".
Добровірка сала Просвіти.
Лубянки сала Просвіти.
Неділя 4.Х. о год. 2 пополудне "ЗАПОРОЖСЬКИЙ КЛАД".

З днем 20. IX. зазначено до театру п-ню Сосенку як співачку і п. Сосенку баритон. 569 2-3

Український мішаний хор Д. Хотина.
Субота 3.Х. Львів. 518 8-7

Неділя 4.Х. панакхид по бл. п. В. Самійленкові.
Вівторок 6.Х. Яворів.

Серед 7.Х. Яворів.

Прогулянка "Пляж" до Брухонів відбудеться в неділю, дня 4. п. м. Збірка точно о год. 9. рано на ост. перестанку 10 км. (Замарстинів). Іду азіати. Поворот піхотою свент. залізницею год. 1611.

Дрібні оголошення.

Бувший австр. старшина вислужив 34 літ, сотник української армії, жонатий, має кількох дітей що ходять до школи, літ 57, без ніякого мастку і пенсії, просить о яку посаду канцелярську або лісову. Зголошення до Адміністрації для Старшин. 3-3

ІНСТРУКТОР шукає лекції у Львові зі середніх шкіл. Спеліальність — математика. Згол. до Адм. "Діло" під "Технік". 574 1-1

УМЕБЛЮВАНА кімната з особним входом до винаймлення. Відомість в Адміністрації. 581 1-2

ПОКІЙ для 2-ох академіків, Потоцького 14. І. пов. ганком. 570 1-1

НА ЗИМУ поручаємо в величезному виборі

КОВДРИ на пуху, вовні і ваті
КОЦИ верблюжі і вовняні
МАТЕРАЦИ, ПОДУШКИ ПЕРИНИ
ПОЛОТНА, ШИФФОНІ, ВСИПИ
БАРХАНИ і ФЛАНЕЛІ
ВАТАЛІНА біла і чорна

565 2-2 Ціни умірновані.

на мужеські футра

БОБРИ
НУТРІЯ
ТХІРІ

СТАНІСЛАВА ВРОНСЬКОГО СИНІ ЛЬВІВ, площа Марійська 10.

БУХАР-ЦУКОРНИК, мавалі, тверезий, злібний, а добними рекомендаціями до реставрації потрібний. Брунеть, Підгайні. 567 2-3

ДВОХ ІНВАЛІДІВ УГА, які займаються продажем авіаційних, просить про паролі, які улажують місці у своїх пароліях, так само повідомити їх на адресі Л. Якіс у Замості п. Підгайні, бо для тяжкої хвороби про обличчя місці і цей спосіб помогти своїм людям в чесний спосіб заробити собі на прожиток. 2-3

ОГОЛОШЕННЯ.

За оголошення Редукція не відповідає.

Д-р Тит Е. Бурчакський

бувний довголітній асистент хірурга гічної клініки проф. д-ра Ридігера у Львові, бувший примар хірургічного відділу Загаль. шпиталю у Чернівцях, ординує в хірургічних хворобах і недугах горла, носа і вуха при вул. Сапінга ч. 25. II. пов. під 11-12 перед полуднем і 495 від 3-6 пополудни. 5-5

ОКУЛІСТ

Д-р Г. ІГЕЛЬ

лікар Народної Лічниці
ординує в очних недугах
у Львові при вул. Ягайлонській 20.
431 8-10

АДВОКАТ

Д-р Остап Жук

веде адвонатську канцелярію
в БУНІВСЬКУ
557 — повіт СЯНІН. — 3-3

АДВОКАТ

Д-р Александер Павенцій

веде канцелярію
у Львові, вул. Підвале 9. II. п.
(Старополіг.) 12-17

Інж. архітект

Лев Левинський

Львів, Содова 3 (біля Потоцького)
виконує затверджені плани. бере в під-
приємство будови по конкурентним
цінах. 535 4-13

ПЛОТИ СІВІННЯ ПЛИН

д-ра ДУРРА
на колір брунатний і чорний в ціл.
зол. 250, нешкідливий і певно діє, а
порукає Аптека
м-ра ЛЕШНА Сладозького,
Львів, Галицька ч. 19. 4-7

„Пан Майстер Копитко“

комедія в 3 діях з передміського життя
НОВІСТЬ відповідає на аматорську спелу
Дістати і замовити можна по всіх
українських книгарнях. Ціна 030 зол.

І. ДРЕНСТЕР і СИНІ
Львів, пл. Капітульна 2